

קולונל-גנרל גרגורי שטרן (SHTERN) ב"מלחמת החורף"

אל"מ (מיל) בני מיכלסון

גרגורי מיכאילוביץ' שטרן נולד בשנת 1900 באוקראינה בעיירה סמלה, ליד העיר צ'רקסי למשפחה יהודית. אביו היה רופא. בשנת 1919 הצטרף שטרן למפלגה הקומוניסטית. השתתף במלחמת האזרחים כקומיסר של רגימנט ולאחר מכן כקומיסר של חטיבת פרשים בצבא האדום. לאחר סיום מלחמת האזרחים המשיך שטרן לשרת בצבא האדום. בשנים 1926 - 1929 למד שטרן באקדמיה הצבאית על שם מיכאיל פרונוזה. בשנים 1929-1936 שירת שטרן במשרד ההגנה הסובייטי.

במאי 1937 נשלח שטרן לספרד כראש משלחת משרד ההגנה הסובייטי במלחמת האזרחים ויועץ ראשי של הממשלה הרפובליקאית. במשך שנה, עד מאי 1938, כיהן שטרן בתפקיד זה תחת הכינוי "גריגורוביץ'". הוא החליף בתפקיד את גנרל ברזין, ראש שירות המודיעין הסובייטי בעבר ומינוי זה הווה אות לשינוי המדיניות של ברה"מ בסיוע לספרד. לא עוד יעוץ חשאי בהובלת המודיעין אלא תפיסת פיקוד על ההתרחשויות הצבאיות ומעבר למבצעים רחבי היקף. במסגרת זו הוביל שטרן את שתי המתקפות הרפובליקאיות המוצלחות היחידות במהלך המלחמה באזור אראגון.¹ הייתה זו הזדמנות עבורו לרכוש השכלה צבאית רחבה מחוץ לגבולות ברה"מ וניסיון מלחמתי בדרגים הגבוהים ביותר.



¹ אנטוני ביוור, מלחמת האזרחים בספרד, יבנה, ת"א, 2004, עמ' 298.

בחודש מאי 1938 כאשר היה ברור כבר שהממשלה הרפובליקאית בספרד עומדת לקרוס, הוחזר שטרן לברה"מ ומונה לראש מטה פיקוד המזרח הרחוק. ביולי 1938, עת תקפו היפנים מעבר לנהר הטומן (TUMEN), מקוריאה, והשתלטו על שטחים בצד הרוסי של הגבול, באזור ימת קזן (צ'ינקופנג – בפי היפנים), במפגש הגבולות של קוריאה-מנצ'וריה-ברה"מ, נכשל מפקד הכוחות הרוסיים (הקורפוס ה-39), מפקד-בריגדה ו. סרגייב (SERGEEV) בהגנה על השטח ושטרן החליט להדיח אותו במהלך הקרב וב-3 לאוגוסט 1938 לקח בעצמו את הפיקוד באופן אישי על הקורפוס. שטרן ארגן מחדש את הכוחות ותקף נגד. התקפת הנגד של שטרן אשר תוכננה בדקדקנות ובוצעה ביעילות, הדפה את צבא קוריאה היפני מעבר לגבול והחזירה את המצב לקדמותו.² לאחר הצלחה זו, עלתה קרנו של שטרן בעיני הנהגת ברה"מ והוענק לו העיטור היוקרתי, הגבוה ביותר בברה"מ, מסדר לנין. זמן קצר אחר כך, אלוף פיקוד המזרח הרחוק המרשל בליוכר (BLYUKHER) הודח באופן מוזר (ואחר כך הוצא להורג) ושטרן, בהיותו בן 38 בלבד, מונה במקומו תוך קבלת פיקוד, בנוסף, על ארמיית הדגל האדום מס. 1 שנחשבה אז לעוצבת העל הטובה ביותר בצבא האדום. בוועידה ה-18 של המפלגה הקומוניסטית של ברה"מ, במרץ 1939, השתתף שטרן כחבר הסובייט העליון והוצג בה כמנצח של קרב ימת קזן.



בקיץ 1939, עת חצה צבא קוואנטונג היפני את הגבול וחדר לברה"מ בצפון מזרח מונגוליה באזור שנקרא "חלקין גול" בגזרת הפיקוד, החל שטרן, בדרכו השיטתית, להכין מתקפת נגד להחזרת המצב לקדמותו. בשל כמות הכוחות הרבה שהיפנים ערבו בעניין, ביקש שטרן תגבורת משמעותית לפיקודו, הן בכוחות והן במפקדים ובאמצעי לחימה. בינתיים, וורושילוב, שר ההגנה, שרצה להרתיע את היפנים מפני העמקת המעורבות הוציא, ב-5 ביוני 1939, צו ההופך

² Alvin D. Coox, NOMOCHAN, Japan against Russia 1939, Stanford, California USA, 1985, p. 135.

את פיקוד המזרח הרחוק ל"חזית" – מסגרת שקיימת הייתה לפי התפיסה הרוסית בעתות מלחמה בלבד. שטרן, כעת מפקד החזית החדשה, ומפקד כל כוחות הצבא האדום במחצית המזרחית של מדינה ענקית זו, החל בונה את התשתיות והכוח למתקפת הנגד תוך תיאום בין הצבא האדום לצבא המונגולי. לצורך כך קיבל, בין השאר, את גיאורגי ז'וקוב (ZHUKOV) סגן מפקד הפיקוד הבילורוסי כמפקד עוצבת העל העיקרית של החזית, הקורפוס ה-57, אשר עם הצטברות הכוחות הפך לארמיה ה-1. ז'וקוב, על אף היותו זוטר בהרבה לעומת שטרן, נהנה מגישה ישירה למשרד ההגנה במוסקבה באשר וורושילוב (וגם סטלין) אהבו להיות מעורבים באופן אישי בהפעלת הכוחות. נראה כי שטרן, גם בנסיבות אלו מצא את הדרך לפקד על החזית מבלי לפגוע בז'וקוב.³ בראש החזית שלו הנחית שטרן מתקפת-נגד אשר הייתה התקפת לפיתה קלאסית שהביסה את היפנים במערכת חלקין-גול (נומוהן בפיהם). במערכה זו השמידו, כוחותיו של שטרן, כמעט לחלוטין, את דיביזיה 23 היפנית והפליאו את מכותיהם בכלל הארמיה ה-6 שלהם. על מבצעו זה דיווח שטרן באופן אישי לשר ההגנה וורושילוב בחודש נובמבר 1939.

מערכה זו העלתה לתודעת הציבור את שמו של ז'וקוב, אולם מפקדו, מפקד החזית נשכח מסיבות שיתבררו להלן. על חלקו בקרב חלקין-גול הוענק לשטרן תואר גיבור ברית המועצות. (במהלך שירותו הצבאי עוטר גרגורי שטרן בשישה עיטורים: שני עיטורי לנין, שלושה עיטורי הדגל האדום ועיטור הכוכב האדום).

ב-30 בנובמבר 1939, שלושה חודשים ושבוע לאחר חתימת הסכם מולוטוב ריבנטרופ ושלושה חודשים לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה תקפה ברית המועצות את פינלנד במתקפה שכונתה "מלחמת החורף". עקב הכישלונות הסובייטים בפתיחת המתקפה ובליתם ע"י הפינים, הוזעק מפקד הארמיה (דרגה שנייה) שטרן, בבהילות, מתפקידו במזרח הרחוק ומונה למפקד הארמיה ה-8 בזירה שמצפון לאגם לדוגה. סטלין האמין כי הצבא האדום יכבוש את פינלנד כולה עד סוף 1939. ואולם הצבא הפיני, שהיה בנחיתות מספרית, גילה התנגדות שהפתיעה את הסובייטים, והסב להם אבדות ניכרות. על רקע זה ומצבה החמור של הארמיה ה-8, הביא שטרן למהפך במצב, איחד מחדש את כוחות הארמיה, בנה תשתית דרכים ושיקם את המערך הלוגיסטי, קיבל תגבורות והכין את 8 הדיביזיות תחת פיקודו למעבר למתקפה מכרעת. אלא שהמלחמה נגמרה יום לפני הנחתת המתקפה המתוכננת.

בין התאריכים 14-17 לאפריל 1940, כחודש לאחר סיום מלחמת החורף התקיים במוסקבה כנס הפקת לקחים מהמלחמה. הכנס נערך במסגרת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית במטרה ללמוד מהמלחמה ולהחליף ניסיון קרבי בין המשתתפים. קלימנט וורושילוב שר ההגנה וגיאורגי קוליק סגנו ניהלו את המושבים, 6 במספר, אולם היה זה סטלין עצמו אשר הנחה את הכנס כולו. 46 מפקדי חטיבות, דיביזיות, קורפוסים, ארמיות ונושאי התפקידים הבכירים במשרד ההגנה ובמטכ"ל השתתפו בכנס והציגו את רשמיהם. סטלין, אשר היה משתתף פעיל בכל המושבים, נשא נאום ארוך בסיום המושב האחרון בו הסביר

³ Coox, *Ibid*, p. 991.

את נקודת השקפתנו על המלחמה, אשר כלל את מגוון ההיבטים הצבאיים שלה וסיכם את הנדרש לעשות ליישום הלקחים.⁴

בכנס זה השתתף גם שטרן אשר הציג את לקחיו כמפקד הארמיה ה-8 במלחמה, במסגרת המושב השישי של הכנס, ב-16 לאפריל. דבריו, אשר הוו ניתוח מקצועי ומבוקר של המלחמה בגזרתו, שופכים אור רב על מלחמת החורף מהצד הרוסי ויכולים להועיל למפקדים רבים אף בימינו אנו. להלן מבחר מדבריו בכנס:⁵

מבוא

" שימשתי כמפקד הארמיה ה-8 מה-16 לדצמבר (1939) ועד לסיום המלחמה. הארמיה ה-8 איננה יכולה להתהדר בהצלחות רבות כמו הארמיות שלחמו במסגרת החזית הצפון-מערבית תחת פיקודו של החבר טימושנקו. הארמיה ה-8, הסבה אמנם אבדות כבדות לפינים בלחימה בלתי פוסקת אולם היא לא הצליחה למלא את המשימות שהוטלו עליה ע"י הפיקוד העליון.

נכון, ההתקפה בחודש מרץ (לקראת סוף המלחמה) ... הצליחה. 6 דיביזיות מכלל ה-8 שהיו בסד"כ הארמיה, 90% מהארטילריה וכל האוויריה, הנחיתו מהלומה חזקה בגזרה צרה אשר התפתחה בהצלחה...אולם התקפה מוצלחת זו לא הושלמה בשל החתימה על הסכם השלום."

כוחות שכותרו והושמדו⁶

(כאן שב שטרן לתיאור המלחמה) "כפי שהחברים היושבים כאן יודעים, בשלב הראשון של המלחמה, מספר יחידות של הארמיה כותרו. פיקוד הארמיה ה-8 לא הצליח לפרוץ את הכיתור עד לחלוקתה של הגזרה לשתי ארמיות, ה-8 וה-15. אנו עשינו כמיטב יכולתנו, השקענו את כל המשאבים הזמינים ועדיין לא הצלחנו להתגבר על המצב הקשה.

לא אוכל להיכנס לפרטי מורכבות המצב בשל קוצר הזמן אולם מן הראוי לציין את השגיאות העיקריות של פיקוד הארמיה: גייסות הקורפוס ה-56, בעת ההיא, מותשים ומפוזרים, עמוסים לעייפה בציד צבאי, התקדמו מרחק רב בתחילת המלחמה ואבדו את המגע עם כוחותינו... לא היו כלל עתודות ברשות הארמיה ותגבורות טרם הגיעו. האויב לחץ מהחזית, אבל בעיקר הפעיל לחץ כבד על האגפים וצירי התחזוקה של הקורפוס ה-56. באופן מעשי, בימים הראשונים לאחר הגעתנו, ועל רקע הצורך הדחוק לארגן את הכוחות ובהעדר תגבורות עלתה בכל עוצמתה שאלת הנסיגה. היה צורך בהסגת הקורפוס כ-20-15 ק"מ. אולם נסיגה במצב

⁴ E. N.Kulkov (ed), Stalin and the Soviet-Finnish War, 1939-1940, Frank Cass, London, 2002, Foreword.

⁵ Kulkov, Ibid, p.146-155.

⁶ הייתה זו נקודה כואבת במיוחד בשל השמדתן של דיביזיית החי"ר ה-18, בריגדת השריון ה-24 ומותם של מפקדי העוצבות המעורבות: הקורפוס ה-56 – התאבד, הדיביזיה ה-18 הוצא להורג (כנראה), בריגדת הטנקים ה-34 – התאבד.

שהתפתח הייתה קשה ביותר. ציוד צבאי רב ובמיוחד הטנקים של חטיבת שריון 34 (200 במספר) הועסקו באינטנסיביות ע"י מפקד הארמיה הקודם (חברוב) ומפקד הדיביזיה ה-18 ומרביתם יצא מכלל פעולה. המצב היה קשה במיוחד בדיביזיה ה-18 ובחטיבת השריון 34 אשר לחמו באופן רצוף ללא כל התרעננות או מנוחה. הייתה גם בעיה פסיכולוגית בעת ההיא להעלות את שאלת הנסיגה בפני הפיקוד העליון. היה עלינו להעריך את המצב ובאומץ לב לבקש אישור נסיגה. אני רואה באי בקשת האישור לנסיגה, קודם כל, שגיאה שלי. המצב דרש נסיגה אולם זו לא בוצעה.... באם היינו מסיגים את הכוחות בזמן, סביר להניח שיכולים היינו להתארגן מחדש ולחדש את מתקפת הארמיה כבר ב-20 לפברואר (שבועיים לפני שחודשה בפועל) במקביל להבקעת הארמיה ה-7 במערב, ובכך מאפשרים לארצנו תנאים משופרים במו"ם המדיני. לרוע המזל, אנחנו, ובמיוחד אני, לא הכרנו את מפקדי הכוחות הכפופים. המצב הנ"ל התרחש זמן קצר לאחר שקיבלתי את הפיקוד על הארמיה והייתי עסוק, קודם כל, בהשבת הסדר לקורפוס ה-1 אשר ספג מהלומה רצינית בערך באותו זמן ומצבו נראה אף גרוע מזה של הקורפוס ה-56. מעולם לא ראיתי, לא את קונדרשוב (KONDRASHOV) מפקד הדיביזיה ה-18, פרץ את הכיתור פצוע, אושפז בבי"ח (ונעלם) ולא את צ'רפנוב (CHEREPANOV) מפקד הקורפוס ה-56, התאבד ב-8 למרץ במהלך המלחמה). בתחילה הם ניסו להרגיע אותי ולומר כי המצב לא נורא אולם מרגע שהאויב החל תוקף את צירי התחזוקה שלהם הם התחילו לשלוח דו"חות מבוהלים תוך כך שהגזימו מאד בתיאור הקשיים והדרמה במצב כוחותיהם. אנו דרשנו מהכוחות המכותרים לנקוט בצעדים הנחוצים ולפרוץ את הכיתור. יותר מפעם אחת צווה צ'רפנוב, כאשר עוד ניתן היה, להסיג את כל הציוד העודף ובמיוחד את כוחה העיקרי של חטיבת השריון 34 לפיטקרנטה (PITKARANTA) ומזרחה אולם לרוע המזל, מפקדים אלו איבדו את השליטה בכוחותיהם. אני חייב לציין שהפאניקה שלהם הכניסה גורם של עצבנות בעבודת מפקדת הארמיה ה-8 וכתוצאה לכמה החלטות חפוזות ובלתי שקולות בהפעלת הכוחות לפריצת הכיתור. אסור למפקדת ארמיה, בשום נסיבות, לפעול בעצבנות ותחת לחץ..."

בעיתוי זה מתערב סטלין ושואל: "חבר שטרן, האם אין בספרי התו"ל ובתקנוני השדה שלנו הנחיות לפעולה בעת שהכוחות מכותרים?"

שטרן עונה: "אכן יש פיסקה כזו, חבר סטלין, המורה לכוחות במקרה כזה לפרוץ את הכיתור. אולם כעת לאחר הניסיון שצברנו במלחמה זו וניתוח אירועים דומים ממלחמות אחרות, יש לבטל לחלוטין את הפסקה הנ"ל. במלחמה המודרנית, הדינמית והניידת, המתבססת בהגנה על מתחמים מבוצרים שהאויב יחלוף על פניהם, נושא הכיתור לא יהיה אירוע נדיר לכן עלינו לשפר את עיסוקנו בצורת קרב זו ותפקיד המפקדים בכיתור ולכתוב מחדש את התקנונים בעניין" (מתוך כוונה להלחם בכיתור ולא לפרוץ ממנו).

ליקויי תוכנית המלחמה

" כעת, לגבי המצב בארמיה ה- 8 כאשר הגעתי אליה כמפקד חדש : במהלך השבועות הראשונים של המלחמה מצאה עצמה הארמיה ה- 8 במצב קשה. זירת המלחמה לא הוכנה בשום מובן שהו. התוכנית המבצעית הראשונה של מפקדת הארמיה, כפי שאושרה ע"י פיקוד לנינגרד, הייתה מוטעית. לא הוקצו מספיק כוחות למאמץ כה מרכזי במתקפה אשר צריך היה להתגבר על שטח כה נרחב ומוגן כהלכה ובאמצעים רבים ע"י האויב. לארמיה הוקצו רק 6 דיביזיות להתקדמות ב- 5 צירים, ללא צירי רוחב ביניהם, על פני רוחב חזית של 300 ק"מ. בעת שקיבלתי את הפיקוד, כל 6 הדיביזיות היו מעורבות בלחימה עד לפלוגה האחרונה וספגו אבידות כבדות. כוחה האווירי של הארמיה כלל רק 10 מפציצים מהירים ומספר דומה של מטוסי קרב. זה היה מצבה של הארמיה שמשימתה הייתה בעלת חשיבות מיוחדת: לסייע לכוחותינו שהסתערו על "קו מנרהיים" במייצר הקרלי ולחבור אליהם תוך הנחתת מהלומה באגף ובעורף הכוחות הפינים המגינים. הארמיה יכולה הייתה לבצע משימה זו באם היו מקצים לה 14 או 15 דיביזיות אשר היו מתקדמות ב- 2 או 3 מאמצים ממוקדים ולא מפוזרים על פני מרחב גדול ובכיוונים שונים..."

כאן מתערב מרצקוב (MERETSKOV), אלוף פיקוד לנינגרד ומפקד המבצע אשר נפגע אישית: "היה זה סובורוב שאמר שמפקד חייב להלחם לא עם כמות אלא במיומנות".

סטלין קוטע אותו ושואל את מרצקוב: " אם אתה כל כך מאמין לסובורוב למה אתה מבקש כל הזמן עוד דיביזיות?"

שטרן: "חבר מרצקוב, אני שמח ללמוד ממך".

מרצקוב: (מיתמם) "רק ציטטתי את סובורוב".

שטרן: "בוא נשים את הדברים על השולחן – אתה הבקעת את "קו מנרהיים".

מרצקוב: לא אני.

שטרן: "החזית הייתה תחת פיקוד החבר טימושנקו (TIMOSHENKO) אבל אתה פיקדת על הארמיה ה- 7" (המאמץ העיקרי)....

שטרן: "הארמיה שלנו מכירה את החבר טימושנקו היטב, כך שאין זה עסקנו לדבר איש על רעהו.⁷ אולם עלי לומר ישירות שהחבר מרצקוב הוערך בהתאם להישגיו. כולנו מברכים אותך ומאמצים אותך אל ליבנו, יחד עם זאת, החבר מרצקוב, אתה הכנת מלחמה זו רע מאד, נכון, לא אתה לבד".

מרצקוב: ביקשתי העברה לארמיה ה- 8 כאשר כותרו כוחותיה".

⁷ כאן רומז שטרן על כך שטימושנקו והוא היו באותו מעמד – בעלי ניסיון מלחמה מוכח ומוצלח (טימושנקו – פולין והוא חלקין-גול) בעוד מרצקוב חסר ניסיון.

שטרן: "חבר מרצקוב, עלינו לציין הן את הדברים הטובים והן את הרעים. היו לי טעויות מספר בפקדי על הארמיה ואני מתייחס אליהן כיוון שאני מאמין שאם הבנתי וביצעתי דברים שלא כהלכה אקבל הערות ואשמע את הסיבות לכך".

סטלין: (פונה למרצקוב) "הוא מתכוון שפיקוד לנינגרד הוא שלך, אולם אתה הכנת את המלחמה בצורה גרועה".

שטרן: (חוזר לתיאור העניינים) "כאשר קיבלתי את הפיקוד על הארמיה ה-8, היא כללה 2 קורפוסים – ה-1 וה-56. לגבי ה-56, התייחסתי קודם בדברי. הקורפוס ה-1 (הדיביזיות ה-139 וה-75) הוכו בצורה קשה ונסוגו בחוסר סדר. כך שמייד עם הגעתי, יחד עם החבר קוליק,⁸ היה עלי להתייצב בקורפוס ה-1, לארגן את נסיגתו ולעסוק בהסדרה כלשהי של העניינים.

כעת, אתייחס מעט יותר לתיאור המצב. פיקוד הארמיה ה-8 חשב כל הזמן רק על התקפה, ללא התחשבות בהתגברות התנגדות האויב ובתשישות הכוחות. לא עמדו לרשותו עתודות כלל, אף לא פלוגה אחת בארמיה כולה, ובתנאים הללו (פונה למרצקוב) קיריל אפנסיביץ, הייתה הנחיה ישירה ממך גם כן.

מרצקוב (מגיב) "אתה יודע כיצד להציג את דבריך. אני ראיתי כי המרחק לאויב היה 2 ק"מ בלבד, ואתה נטשת 600 תותחים – אילו רצית לחלצם, היו מספיקים לכך 2 גדודים בלבד. הסתכל כאן (מצביע על המפה), האגפים היו פרוצים, מי יסתכן בפריצה מהכיתור במצב כזה? אבל אתה התפלספת והתפלספת ונטשת 600 תותחים".

שטרן: "להלן הדו"ח של החבר קוליק, באם אינני טועה, יומיים לאחר שהגעתי לארמיה (מצטט מהדו"ח): "לחימה בלתי פוסקת ממשיכה לרוחב כל חזית הארמיה. במיוחד כבדה הלחימה אתמול, וממשיכה היום בגזרת אגפו הימני של הקורפוס ה-56 (הדיביזיה ה-18). גדודי הרגלים של הדיביזיה תשושים. כמה מהם הצטמצמו לכדי 250-300 חייל בלבד. התגברות מגיעות באיטיות רבה... האבדות בקרב סגל הפיקוד הן גבוהות במיוחד, ולא הגיעו כלל מחליפים. בין ה-20 ל-30 בדצמבר יש לשלוח לארמיה ה-8 לפחות 20,000 חיילי חי"ר, ובכלל זה כ-5% קשרים וחפרים, 3,000 מפקדים זוטרים מאותם חיילות, ולא פחות מ-1,000 מפקדי חי"ר בתוך כך לפחות 100 מפקדים בדרגות בכירות, ולא המצב יהפוך למסוכן ביותר. קוליק".

"העורף היה בלתי מוגן. ארגון הדיביזיות לא התאים לתנאי הזירה. הגייסות לא הוכנו וחסרים היו מיומנות ללחימה ביערות, בשלג עמוק, והיו מצוידים בצורה עלובה. ההתקדמות הייתה לאורך הצירים בלבד (דרכי עפר), בשדרות, בחוסר סדר ובמרחק של 30-50 ק"מ בין שדרה לשדרה ללא יכולת סיוע הדדי ותיאום טקטי ביניהן. היערות בצידי צירי ההתקדמות לא טוהרו ועדיין "שרצו" בהם פינים ואף בסיסים של יחידותיהם. כוחות פינים קלים, ובמיוחד גלשנים (סקי), תקפו כל הזמן

⁸ סגן שר ההגנה ונציג הפיקוד העליון בזירה.

מתוך היערות, את אגפי הכוחות ועורפם. בשלבי המלחמה הראשונים, מצב זה גרם לבלבול ומבוכה בקרב הכוחות ומפקדיהם.

הפינים, אשר הבינו היטב את לחשיבות ומטרת מתקפת הארמיה מצפון לאגם לדוגה, היו נחושים להעסיק את כוחותינו ולזרות בקרבם מבוכה ועל כן הקצו כוח תגבורת גדול לקיים המשכיות ורציפות הלחימה בחזית הארמיה ה-8 וע"י כך למנוע מכוחותינו ליטול את היוזמה.

ניתן להמשיך בתיאור עוד ועוד ממחדלי התכוננותנו למלחמה זו אשר נזקפו "לזכותם" של מפקדי היחידות ופיקוד הארמיה ובמידה שווה לפיקוד לנינגרד ומטה הפיקוד. עלינו לנתח היטב מחדלים אלו על מנת לא לחזור עליהם בעתיד.

חברים, עלינו להודות, לא פתחנו כראוי במלחמה זו. והעובדה כי על אף תנאי התחלה קשים אלו, השגנו, ניצחון היסטורי, במהירות יחסית, על הפינים אנו חייבים קודם כל לחבר סטלין בעצמו, אשר תפס פיקוד על המלחמה ודאג שכל משאבי האומה יגויסו למלחמה (כאן רומז שטרן, בעצם, על מחדליו של סטלין עם פתיחת המלחמה). ו"האדם האזרחי", כפי שנהג החבר סטלין, תדיר, לכנות עצמו, החל ללמד אותנו, קודם כל משמעת, ולאחר מכן כיצד לנהל מבצעים, כיצד להשתמש בחי"ר, בארטילריה ובחיל האוויר וכיצד לארגן את הכוחות בעורף".

סטלין (אשר חש באי נוחות וחשד שצוחקים על חשבוננו): "אכן - אדם בר-מזל ויוצא מהכלל! כיצד יכולתי לעשות כל זאת לבד! חיל האוויר והארטילריה... (מגנח).

שטרן: "חבר סטלין, רק אתה, בכוח סמכותך במדינה, יכול היית לגיס את כל משאבי האומה להשגת הניצחון במהירות בלתי תאמן תוך ארגון כולנו (כאן מתייחס להבאתו מהמזרח הרחוק), ושילוח הכוחות הטובים ביותר להשגת הניצחון מהר ככל האפשר.....

"חברים, עלינו לכבד את חיילי הצבא האדום, המפקדים והמדריכים הפוליטיים. אנשינו התאימו עצמם לתנאי המלחמה במהירות. יחידות גדולות ורעננות ומגויסים חדשים החלו להצטרף לכוחות הלוחמים על פי החלטות הפיקוד העליון. אנשינו, ככלל, הסתגלו למצב ולמדו במהירות ללחום בתנאי המלחמה החריגים. כך גם היה בארמיה ה-8.

אולם, לרוע המזל, עבור הארמיה ה-8, זה קרה מאוחר מדי בהשוואה לחזית הצפון-מערבית. אולם, חברים, על מנת להיות הוגנים, עלינו לזכור כי לא עבר עלינו יום אחד ללא לחימה ותגבורות בכוח-אדם והספקה הגיעו אלינו הרבה יותר לאט (מאשר לחזית הצפון-מערבית).

כולנו למדנו לקחים משמעותיים ממלחמה זו, וחושבני שהניסיון ישפיע באופן חיובי על הארגון והאימונים של הצבא בעתיד.

ברצוני להמליץ על כמה נושאים מעשיים, בלא לחזור על דברי אחרים. על מנת לקצא אקריא המלצות אלו מהכתב:

- **הכנת זירות המלחמה והתכנון האופרטיבי** (מתייחס למטכ"ל ולמטות החזיתות והפיקודים): אנו המפקדים והוועדים הצבאיים⁹ חייבים להתייחס ביתר תשומת לב להכנות מדוקדקות של הזירות למלחמה ולתוכניות האופרטיביות. בכמה מקרים, תוכניותינו המבצעיות היו פורמליות, לא נשקלו היטב וללא רעיון מרכזי או עם רעיון מרכזי שלא התאים לכוחות ולאמצעים שעמדו לרשותנו. בהתייחס להכנת זירת המלחמה, עלינו להביא לידי ביטוי יוזמה מרבית. בה בעת עלינו להעלות בקשות לשר ההגנה ולממשלה (בהקשר לפעילות הדרג הממשלתי בהכנת זירה מוגדרת למלחמה). אני מבין, חברים, שלא ניתן להאשים את מרצקוב, אשר מונה לפיקוד לנינגרד רק חודשים ספורים לפני המלחמה, באי הכנת הזירה ברשת מתאימה של שדות תעופה ומנחתים להפעלת כוחות האוויר, למשל, כיוון שהוא לא יכול היה לבצע הכול בתקופה כה קצרה.
- **התאמת מבנה העוצבות לזירות המלחמה**: כיום, נחוץ אף יותר, להתאים את תקן האמל"ח והלוגיסטיקה, בעיקר בדיביזיות הרובאים, לזירת המלחמה בהן הן צפויות לפעול. אני מתייחס קודם כל לזירת המזרח הרחוק (הזירה שלו), בה לכוחות הפיקוד הטרנס-בייקלי (העוצבות המרחביות במרכז אסיה) נחוץ ארגון מסוים בעוד לארמיות ה-1 וה-2 (כוחות העתודה הניידים המוצבים הרחק יותר במזרח סיביר) ארגון שונה, בשל השוני הרב בין גזרות הלחימה הצפויות. אל תבינו אותי לא נכון, אני מודע היטב לכך כי הארגון והתקן של העוצבות חייב, בבסיס, להיות שווה לכל עוצבות הצבא האדום. יחד עם זאת, גורמים מסוימים בארגון הכוחות חייבים להתאים לתנאים המוגדרים של זירות המלחמה השונות.
- **לוגיסטיקה**: החבר וורושילוב צדק מאד בדרישתו לקצץ ב"זנב" הלוגיסטי של הדיביזיות. הן הפכו לגמלוניות מדי והדבר פוגע בכושר התמרון שלהן. עלינו לבחון מחדש את תקן התחמושת בן חמשת הימים המוקצה כיום לכל דיביזיה. מוטב להגדיל את מרכיב התובלה ברמת הארמיה על חשבון הדיביזיות בגלל שלתובלה הארמיונית תמיד יהיה משקל משמעותי יותר ותפקיד חשוב יותר בעתות מלחמה וקל יותר לשלוט בתובלה זו בהיותה מרוכזת. (בהתייחסו לקריאות מהקהל) בזירה כמו המזרח הרחוק (בהעדר תשתיות תעשייתיות ובקצה צירי תחזוקה ארוכים), בה הדיביזיות המרכיבות את הארמיות ה-1 וה-2 עלולות להימצא במגוון אירועים בלתי צפויים, יש לספק להן מראש את כל גורמי התחזוקה אף בעתות רגיעה כך שבשעת חירום תוכלנה להיכנס לקרב באופן מייד. אולם, כעת אני מתייחס לצבא האדום בכללו... עלינו לחזק את התובלה ברמת הארמיה ע"י קיצוץ ברמת הדיביזיה. (בתשובה לשאלה של סטלין) גדודי תובלה ארמיוניים, פלוגות וגדודי טרקטורים, כמו כן אמצעי תובלת דלק. אינני יודע כיצד מתנהלים העניינים בארמיות אחרות אולם בארמיה ה-8, התובלה שלה נוצלה ביעילות רבה יותר מאשר זו של הדיביזיות, ובנוסף קל היה יותר לשלוט ולנהל את תובלת הארמיה לאורך צירי התחזוקה.
- **הדרכה ואימונים בגזרת הפיקוד**: במסגרת תוכנית העבודה השנתית של משרד ההגנה המתייחסת לתוכנית האימונים יש ליחד פרק מיוחד להנחיות בדבר

⁹ באותה עת עדיין נוהלו מפקדות הצבא האדום ע"י וועדים – שיתוף של המפקד והמדריך הפוליטי ומטותיהם.

אימונים ייחודיים בזירות ובפיקודים השונים. יש לאמן את העוצבות (הדיביזיות) המתוכננות לפעול במסגרת הארמיות ה-1 וה-2 במזרח הרחוק, בפיקוד טרנס-בייקל, בפיקוד לנינגרד בפיקוד הקווקז ובאחרים בהתאם לתנאי הזירה הצפויה (בנוסף לאימון הבסיסי), זאת כיוון שאנו עלולים למצוא עצמנו במלחמה בזירות שונות במקביל. הנחיות אלו צריכות להינתן למפקדים בלא ידיעת החיילים על מנת לא לחשוף כוונות.

- אימון חייל החי"ר והיחידות הקטנות: עלינו להקדיש תשומת לב מיוחדת לאימון חייל החי"ר הבודד החוליה והכתה. הדרכת החי"ר הפכה למורכבת מאד בימינו, כולל אימון החייל הבודד – עליו לרכוש מיומנויות רבות ולהתנסות במצבי לחימה מגוונים וכמו כן לרכוש ידע בציוד טכני מגוון. בעתיד אסור שנגייס לחיל הרגלים רק את מה שנשאר לאחר הגיוס לחיילות אחרים. עלינו לשלוח את צעירינו המוכשרים ביותר לבתי הספר לחי"ר.¹⁰ באשר למפקדים, היעד העיקרי באימון עתודת המפקדים היא להכניס כמפקדי חי"ר כיוון שבחיל זה יש בעת מלחמה אבדות כמו בשאר החיילות גם יחד. כיום כמות מפקדי החי"ר ורמתם ירודים ביותר. העדיפות הראשונה צריכה להינתן לאימון מפקדי מחלקות ומפקדי פלוגות, הדרג הבסיסי. זאת כיוון שכאשר תפרוץ מלחמה, המפקדים הסדירים יקודמו וימונו מייד לפיקוד על גדודים וחטיבות ואז נישאר ללא פיקוד זוטר ראוי לשמו.

- שילוביות: עלינו להכיר בכך ששיתוף הפעולה הבין-חיילי, בעיקר בין הרגלים לארטילריה ולטנקים אינו מתחיל בגדוד ובדיביזיה אלא כבר ברמת הפלוגה והסוללה. עלינו להכליל את אימוני השת"פ בתקנוני הצבא ובמהלך אימוני התקפה עלינו לאפשר את שיתוף הפעולה לא רק עם מפקדי גדודי הארטילריה וקציני החת"ם הדי ביזיוניים אלא גם לפלוגות ולסוללות תוך ביצוע לחימה ניידת בזירת הלחימה. צורך זה הוכח על פי ניסיונו הן בספרד והן במונגוליה ולבסוף ובמיוחד במלחמה כנגד פינלנד. בעבר תקנונינו התייחסו לנושא זה בנפרד אולם כעת יש לכתוב את פרק השת"פ באופן שישקף את לקחי המלחמות.

- ביצורי שדה כמרכיב חיוני בקרב ההתקפה: ...עלינו להקדיש בכל תקופת אימונים של כל כיתה, מחלקה, פלוגה וגדוד פרק המיועד להתבצרות. פרק זה אמור להתאים לתפקיד היחידה ולכלול: מכשולים מלאכותיים, הסוואה ולפחות חלקית, פריסת גדרות תיל. לא ניתן לדמות ביצורי-שדה, יש לבנותם באופן מעשי. יכולת זו תשחרר כוחות רבים לתמרון ולהתקפה כיוון שביצורים בנויים היטב יצריכו הקצאת פחות כוחות להגנה מאשר ביצורים עלובים. אימוני הנדסה חייבים להפוך למרכיב מרכזי באימון כל כוחות היבשה. החבר סטלין (פונה למנהיג), אנו כבר העלינו את הנושא בפגישה עם שר ההגנה (וורושילוב) וכעת אני מבקש להעלות סוגיה זו שוב בפניך, אנו חייבים להגדיל באופן משמעותי את ייצור גדרות התיל... החבר סטלין, בשעת מלחמה אנו נזדקק למאות אלפי טונות של גדרות תיל. אני יכול להציג דוגמא מעניינת: פעם, בשנת 1937, באחת השיחות שלי עם נגרין (ראש ממשלת ספרד

¹⁰ כאן מתייחס שטרן לנוהג שהיה רווח באותה עת בצבאות רבים (כולל במהלך מלחמת העולם השנייה) לשלוח את המגויסים בעלי ההשכלה לחיילות המקצועיים מתוך אמונה כי מלאכת הרובאי היא הפשוטה ביותר ולא מצריכה כל השכלה, כתוצאה, יחידות החי"ר אוישו בחיילים בעלי הרמה הנמוכה ביותר.

הרפובליקאית), הוא פנה אלי לאמור: "אתה רואה, סוחר זה השקיע את כל משאביו הספרדים לבניית מפעלי גדרות תיל בהולנד ובבלגיה, במטרה למכור גדרות תיל לגרמניה וצרפת". בהתבוננו במלחמה בספרד, הבין סוחר זה כי עסקי גדרות התיל יהפכו למניבים ביותר, ולפי נגריין, השקיע בכך מיליונים. הוא בוודאי הבין את המצב הבינלאומי היטב.

• ריכוז הכוח בצירים עיקריים. הערה לאימון ברמה המערכתית, הלחימה במייצר הקרלי, ובמיוחד אירוע מעניין שהיו מעורבים בו כוחות רבים, ואשר התרחש בגזרת הארמיה ה-7 מייד לאחר הבקעתה של הדיביזיה ה-123 וכמו כן מבצעי הארמיה ה-8 בלוימולה (LOIMOLA), הוכיחו כי ניתן לבסס ארבע, חמש ואף שש דיביזיות, עם תגבורות, על ציר התקדמות יחיד, באם יש שליטה יעילה בתנועות ושיתוף פעולה בין העוצבות. ראש הארטילריה של הצבא האדום, החבר וורונוב (VORONOV) ביקר בגזרתנו ונוכח כי לא היו לנו כל פקקי תנועה אפילו בתנאים אלו ואפילו ברגעים של החלפה בין דיביזיות. נכון, אנו סללנו כמה מאות קילומטרים של דרכים מקבילות, דרכים צדדיות, מסלולים כפולים וכו' אכן אנו הרחבנו את הציר אולם זה המשך להיות ציר תחזוקה עיקרי אחד המוביל לאותו יעד מערכת. עד למלחמה זו, לא חשבנו על אפשרות כזו, אף בתיאוריה. ניסיון חדש זה מעורר עניין רב לצורכי תכנון אופרטיבי עתידי. כמובן שריכוז עצום כזה של כוחות יבוצע רק בכוונים מערכתיים מרכזיים אשר נוכל לאבטח עם כוחות אגפיים וכיסוי אווירי. יש חשיבות רבה לסוגיה זו בתורת המלחמה שלנו ועל כן עלינו ללמוד לפרטים אירועים אלו מהמלחמה (לארמיה ה-15 היה ניסיון דומה) ואז לבחון זאת באופן ניסיוני בתמרונינו הגדולים.

אלו היו הערותי המרכזיות"

ביוני 1940, עת חולקו דרגות לקצינים בצבא הסובייטי, הוענקה לשטרן דרגת קולונל-גנרל. רק ארבעה קצינים בכל הצבא האדום קיבלו דרגה זו. בינואר 1941 חזר שטרן למזרח הרחוק, הפעם כמפקד החזית כולה ועסק במרץ רב באימון הכוחות בחזית זו והכנתם למלחמה. באפריל 1941 הוא הוזעק למוסקבה ומונה (במפתיע) למפקד כוחות הנ"מ של הצבא האדום. ב-15 במאי 1941 חדר מטוס תובלה גרמני לשטחה של ברית המועצות, מבלי שכוחות ההגנה האווירית הבחינו בו ונחת בעומק השטח הרוסי. הדבר הביא למעצרים של מפקדי ההגנה האווירית - שטרן וחיל האוויר - שמושקוביץ (שניהם יהודים בוגרי מלחמת האזרחים בספרד). ב-7 ביוני 1941, שבועיים לפני פלישת הנאצים לברית המועצות, נעצר הגנרל שטרן. הוא הואשם בכך כי מאז 1931 הוא קשר קשר נגד ברית המועצות והצבא האדום והיה מרגל נאצי. ב-28 באוקטובר הוצא גרגורי שטרן להורג בירייה, ללא משפט, בהוראת לברנטי בריה - ראש ה NKVD. צחוק הגורל הוא, כי גייסות המזרח הרחוק, אותם אימן שטרן ביסודיות רבה האופיינית לו ועל בסיס הלקחים שלו מהמלחמות בהן לקח חלק, הן אלו שהצילו את מוסקבה בחודש דצמבר 1941 וארמיית "הדגל האדום" מס. 1, עוצבתו בעבר הייתה הראשונה להנחית מתקפת נגד משמעותית על הצבא הגרמני בשערי מוסקבה בחודשים דצמבר 1941 - ינואר 1942.

לאחר מות סטלין טוהר שמו של גרגורי שטרן אחד מגדולי המפקדים של הצבא האדום.

ביבליוגרפיה

1. ביורר אנטוני, מלחמת האזרחים בספרד, יבנה, ת"א, 2004.
2. Coox Alvin D, NOMOHAN, Japan against Russia 1939, Stanford, California USA, 1985.
3. Kulkov E. N. (ed), Stalin and the Soviet-Finnish War, 1939-1940, Frank Cass, London, 2002.